

Leif Drambo:

Infotopia – Visioner och vägval i informationssamhället

Den nya informationstekniken och dess effekter på samhällsorganisationen i vid bemärkelse är ett populärt ämne. Det framtida informationssamhället har målats i många kulörer, alltifrån skräckvisioner – där endast storebror har tillgång till informationen och där de intelligenta maskinerna gjort människans yrkeskunskaper överflödiga – till utopier där den nya tekniken äntligen befriat människan från tvånget att arbeta för sin materiella överlevnad. Leif Drambos bok *INFOTOPIA - Visioner och vägval i informationssamhället* (Statskontorets småskrifter nr 11. Liber 1985) kan räknas in i den senare kategorin. Till skillnad från många andra visionärer utgår Drambo från en gedigen genomgång av de erfarenheter som redan finns av den nya teknikens krav på kunskaper och organisation.

Syftet är främst att väcka debatt om hur vi vill att det framtida informationssamhället skall se ut. Författarens budskap är att det behövs ett ideologiskt komplement till den rent tekniska utvecklingen. Om vi skall kunna utnyttja informationsteknologin till att skapa ett bättre samhälle behövs en vision av hur detta samhälle skulle kunna se ut. Den hittillsvarande debatten om den nya tekniken och dess effekter har skapat ett handlingsförlamande kristänkande. I stället för att ensidigt behandla teknikens problem, bör vi ha en vision av dess möjligheter.

De inledande kapitlen är en intressväckande och välskriven presentation av de samhälleliga visioner och utopier, som formulerats alltsedan Aristoteles tid. Visionärerna indelas i dem som följt den rådande ideologiska strömfåran och dem som dristat sig till att tänka annorlunda (och oftast hamnat i fängelse). Författarens sympatier ligger hos de visionärer, som skildrat ett samhälle präglad av jämlikhet och decentralisering, och där den tekniska utvecklingen har använts till att ge människor tid för skapande aktiviteter, t ex till att "tänka och att svärma", som Victor Rydberg formulerade det i Pro-

metheus. Enligt min mening är det mest intressanta att utopierna är så påfallande lika till innehåll, fastän de är födda under olika tidsperioder med helt skilda samhällssystem.

De lärdomar författaren drar av sin historiska genomgång är att det är nödvändigt att tänka om och att tänka nytt. För att skapa den framtid vi önskar, måste vi kunna formulera en vision av det goda informationssamhället – Infotopia.

Huvuddelen av boken ägnas åt att skildra Infotopia, som är det fjärde (men inte sista) steget i utvecklingskedjan agrarsamhälle – industrisamhälle – tjänstesamhälle – informationssamhälle. Den främsta skillnaden mot tidigare utvecklingsstadier är att den dominerande produktionsfaktorn är kunskap, som har den egenskapen att den inte går att skilja från sina bärare. En demokratisk fördelning av kunskaperna blir därför av avgörande betydelse för Infotopias förverkligande.

Särskilt intressant är författarens genomgång av datateknikens effekter på arbetsorganisationen. I stället för ökad kontroll och alienation pekar författaren på möjligheter till decentralisering i både geografisk och hierarkisk bemärkelse. Den tidigare dominerande uppfattningen att datorisering och robotisering leder till utarmade arbetsuppgifter har fått ge vika. På ett övertygande sätt går Leif Drambo igenom ett antal empiriska studier, som visar att kunskapskraven ökar. Utbildningen kommer därför att bli en strategisk faktor i skapandet av det nya samhället. Det är då inte enbart "trycka på knappen kunskaper" som behövs. Den nya tekniken kräver inte bara yrkeskunskaper utan även intellektuella färdigheter i form av förmåga att se helhetsperspektiv och att analysera och kritiskt hantera information.

Enligt författaren finns det inte någon större risk för en polarisering i ett A-lag och ett B-lag inom arbetslivet. Polariseringen kommer i stället att uppstå mellan dem som har kvalificerade arbetsuppgifter, där kunskapen står i centrum och dem som inte har något arbete alls.

Som sekreterare i dataeffektutredningen har författaren tidigare främst behandlat sambandet mellan datateknik och sys-

selsättning och fått stor uppmärksamhet för sina "beräkningar" av den hotande teknologiska arbetslösheten. Dessa beräkningar har baserats på illa underbyggda antaganden om datateknikens effekter på produktiviteten och utvecklingen av arbetskraftsutbud och produktionsvolym. Infotopia är dock helt befriad från sådana räkneövningar.

Frågan om sambanden mellan ny teknik och sysselsättning behandlas endast mycket översiktligt. Det förefaller dock som om författaren anser det självklart att informationstekniken måste leda till arbetslöshet om inte arbetstiden drastiskt minskas. Utgångspunkten är att "vi" redan nu uppnått en så hög materiell välfärd att det inte är möjligt eller önskvärt att utöka produktionen. Analogt med denna utgångspunkt menar författaren att "idéen om den fulla sysselsättningen" är ett uttryck för en förlegad materiell livsform. Denna gamla idé är också en väsentlig beståndsdel i det passiviserande kristänkande, som blockerar framväxten av Infotopia.

Den främsta invändningen jag skulle vilja rikta mot Leif Drambos bok är hans etnocentriska perspektiv och att han sätter en ökad materiell standard i absolut motsättning till en humanistisk livsform. I Infotopia arbetar vi 15 timmar i veckan och använder resten av tiden till att förverkliga oss som människor i stället för att framställa överflödiga materiella produkter. De humanistiska idealen är förverkligade och kunskapen dominerar som livsform. Tanken är visserligen sympatisk, men är enligt min uppfattning litet väl utopistisk i en värld där den absoluta majoriteten hotas av svält, undernäring, sjukdomar och naturkatastrofer.

Är inte 15 timmars arbete, 56 timmars sömn och 97 timmars självförverkligande per vecka en litet väl lyxig tanke i en värld som för närvarande präglas av brist på fundamentala materiella förnödenheter? Visionen borde inbegripa även de människor som lever i tredje världen. I sådan vision måste den nya tekniken och dess produktivitetsvinster i första hand användas till att öka och omfördela de materiella resurserna.

En annan invändning är att Drambo

formulerar visioner utan att antyda vägen dit. Fastän visionerna om det jämlika samhälle, där människan fritt kan utveckla alla sina resurser funnits i minst 2 000 år, har ett sådant samhälle ännu aldrig sett dagens ljus. Orsaken kan inte endast vara att tekniken inte varit tillräckligt arbetskraftsbesparande.

I likhet med många andra visionärer utelämnar Drambo frågan om makt. Är det säkert att alla tjänar på att samhället blir mer jämlikt eller kan det finnas hinder i form av nödvändiga förändringar som inte är paretooptimala på vägen dit? Leif Drambo anser att informationstekni-

ken kommer att öka insikten om att vi alla sitter i samma båt, men han diskuterar inte vem som styr och vem som har lagt ur kursen.

Trots dessa invändningar överväger bokens positiva sidor. Genom den kunniga och inspirerande presentationen av både utopier och tekniska möjligheter är den ett utmärkt underlag för den debatt, som författaren ser som ett väsentligt inslag i skapandet av den nödvändiga visionen

Lena Schröder
Extra universitetslektor
Institutet för social forskning